

Twórczość, a rozwój emocjonalny człowieka (wiek przedszkolny)

Istnieje wiele definicji twórczości, które zazwyczaj skupiają się wokół zagadnienia procesu twórczego. Sam rozwój twórczości plastycznej rozpoczyna się w chwili gdy dziecko „stawia pierwsze kroki na papierze”

Zdaniem W. Okonia twórczość jest procesem działania ludzkiego, który daje nowe i oryginalne wytwory, oceniane w danym czasie jako społecznie wartościowe.¹

Naturę procesu twórczego można określić jako szereg czynności psychicznych i fizycznych, mniej lub bardziej uświadomionych przez przedmiot tworzący, w wyniku czego następuje ekspresja własnej osobowości poprzez dokonywanie zabiegów przekształcania rzeczywistości własnego ja.²

Proces twórczy u dziecka zaczyna się w chwili narodzin pomysłu przyszłej pracy, aż do jej zakończenia. Czas realizacji pomysłu powoduje takie uruchomienie czynności psychicznych, które określane jest jako tworzenie własnej osobowości.

Z punktu widzenia uwarunkowań psychiczno - społecznych sam proces twórczy jest zróżnicowany nie tylko w samym efekcie końcowym, ale w całym swym przebiegu. Stąd też w zależności od typu postawy twórczej proces ten przebiega inaczej dając zróżnicowany wynik.³ Postawa twórcza wiąże się ściśle z aktywnością twórczą, którą to określa się jako „dyspozycję do tworzenia, która w stanie potencjalnym istnieje u wszystkich ludzi i w każdym wieku, uzależnioną od środowiska społeczno - kulturowego.”⁴

Guilford i Lowenfeld wyznaczyli następujące kryteria postawy twórczej:

- wrażliwość na problemy
- zdolność do pozostawania w stanie gotowości wyrażającej otwartość i płynność myśli
- możliwość szybkiego przystosowania się do nowej sytuacji
- oryginalność
- umiejętność poprawnego i stałego posługiwania się myślą
- zdolność do abstrakcji
- synteza, czyli gromadzenie wielu przedmiotów lub ich części, by nadać im nowe znaczenie
- organizacja koherentna, dzięki której człowiek jest zdolny do harmonizowania myśli⁵

¹ W. Okoń; „Słownik pedagogiczny”, Warszawa 1984

² S. Popek ; „Wychowawcze wartości procesu kreacji plastycznej”; Warszawa 1975

³ S. Popek; „Człowiek jako jednostka twórcza” , Lublin 2001

⁴ A. Strzałęcki; „Wybrane zagadnienia psychologii twórczości”; Warszawa 1969

⁵ V. Lowenfeld, W.L. Brittain; „Twórczość a rozwój umysłowy dziecka”, Warszawa 1977

Stwierdza się, iż pomiędzy twórczością plastyczną, a rozwojem istnieje niezaprzeczalny związek. Poszczególne sfery rozwoju przedstawiają się następująco:

- **Rozwój emocjonalny** - rysowanie może dostarczyć dziecku okazji do rozwoju emocjonalnego. Zakres, w jakim się dokonuje, pozostaje w bezpośrednim związku z siłą, z jaką tworzący identyfikuje się ze swoim dziełem. Stąd też powtarzanie jakiegoś motywu w rysunku może być wyrazem najsłabszego zaangażowania emocjonalnego.
- **Rozwój umysłowy**- wiedza, jaką dziecko dysponuje w chwili, gdy rysuje, świadczy o poziomie jego rozwoju intelektualnego. Dlatego też rysunków używa się jako wskaźnika zdolności umysłowych dzieci.
- **Rozwój fizyczny**- przejawiający się w pracy twórczej dziecka jest zdolnością do koordynacji wzrokowo- ruchowej, umiejętnością kontrolowania ruchów ciała i ogólną zręcznością.
- **Rozwój percepcyjny**- w aktywności twórczej rosnące znaczenie rozwoju spostrzegania ujawnia się we wzrastającej świadomości dziecka i wykorzystywaniu przez nie różnorodnych doświadczeń zmysłowych.
- **Rozwój społeczny**- rysunki i malowidła rzucają światło na stopień identyfikacji dziecka z własnymi przeżyciami i przeżyciami innych osób.
- **Rozwój estetyczny**- można określić jako metodę organizowania myślenia, odczuwania i spostrzegania w sposób, który umożliwia rozumienie tych myśli i przeżyć przez kogoś innego.
- **Rozwój twórczości**- każdy wytwór artystyczny jest źródłem twórczego przeżycia. Dzieciom niepotrzebna jest zręczność w trakcie tworzenia, potrzebny jest im natomiast pewien stopień emocjonalnej niezależności, swobody w odkrywaniu nowego i eksperymentowaniu zarówno w zakresie treści jak i użycia artystycznych środków wyrazu. Rysując dzieci rozwijają zdolności plastyczne oraz zaspakajają potrzebę tworzenia.⁶

Dziecko rozwija się indywidualnie i we właściwym dla siebie tempie. Stąd wszystkie podziały na fazy rozwojowe należy rozumieć płynnie. Rozwój jest procesem ciągłym i każdy jego wcześniejszy element jest podstawą dla kolejnego.

W swoich wytworach artystycznych dziecko ujawnia bez obaw swoją osobowość. Twórczość jest dla niego sensowną formą wypowiedzenia się, jak również sposobem wyodrębnienia z otoczenia tych elementów, z którymi się ono identyfikuje i organizuje je w sensowną całość.⁷

Wielu autorów zajmuje się tą tematyką, dlatego też w tej pracy przedstawię fazy rozwoju twórczości z trzech punktów widzenia. Wg. Lowenfelda i Brittaina, wg. Butra, oraz wg. Szumana. Fazy opiszę tylko do końca okresu przedszkolnego dziecka.

Lowenfeld i Brittain rozwój rysunku dziecka podzielili na sześć faz rozwojowych. Zostaną scharakteryzowane w poniższej tabeli.

⁶ ibidem

⁷ R. Glotan, C. Clero; „*Twórcza aktywność dziecka*”; Warszawa 1988

Tabela 1*Fazy rozwojowe dziecka wg. Lowenfelda i Brittaina*

Lp.	Faza	Czas trwania	Cechy charakterystyczne
1.	Faza bazgrot	2 – 4	- nieświadome działanie dziecka; - nabieranie doświadczeń kinestetycznych; - zjawianie się koordynacji wzrokowo – ruchowej; - wypowiedzianie się plamą barwną i kreską, a także formowanie przestrzenne dające dziecku dużą przyjemność.
2.	Faza przedschematyczna	4 – 7	- odkrycie zależności między przedmiotem przedmiotem a rysunkiem; - zmiana znaczeń form symbolicznych; - zarysowanie płaszczyzny w sposób nieuporządkowany; - zjawienie się postaci ludzkiej; - rysunki konturowe i płaszczyznowe pozbawione proporcji, złożone z kół i linii oraz planu. ⁸
3.	Faza schematyczna (ekspresja inspirowana)	7 – 9	
4.	Faza początkowego realizmu	9 – 12	
5.	Faza pseudonaturalisty – czna	12 – 14	
6.	Faza kryzysu w okresie adolescencji	14 – 17	

Autorzy podają objawy i przyczyny kryzysów w twórczości młodzieży, opierając się głównie na tematyce związanej z postacią ludzką.

Inaczej przedstawia się podział na okresy i fazy Butra w którym autor oparł analizę rozwoju na genetycznej teorii ewolucyjnej. Główny nacisk został położony na wczesne okresy rozwoju rysunku, traktowanego przez autora jako język wypowiedzi małego dziecka.

Tabela 2*Fazy rysunku dziecięcego C. Butra*

Lp.	Okres - stadium	Faza	Czas trwania	Cechy charakterystyczne
1.	Stadium bazgroty	a) bazgrota bezcelowa	2 – 3	Ruchy mięśnia ramienia od strony prawej do lewej.
		b) bazgrota celowa	3	Nadawanie nazw bazgrotom bezprzedmiotowym.
		c) bazgrota odtwórcza	4	Próba naśladowania w bazgraniu osób dorosłych.
		d) bazgrota zlokalizowana	5	Przedstawienie ogólnych części przedmiotów.

⁸ S. Popek ; „Rozwój twórczości plastycznej dzieci i młodzieży”, Warszawa 1985

2.	Stadium linii	Głowonogi	4 – 5	Przedstawienie postaci ludzkiej za pomocą koła, linii, kropek, i kresiek.
3.	Stadium symbolizmu opisowego	Schemat symboliczny	5 – 6	Próba uchwycenia cech twarzy, tułowia, kończyn. Dopracowanie się schematu postaci ludzi i zwierząt. ⁹
4.	Stadium realizmu opisowego	Faza typu wewnętrznego	7 – 8	
5.	Stadium realizmu wizualnego	a) faza dwuwymiarowa	9 – 10	
		b) faza trójwymiarowa	9 – 10	
6.	Stadium zahamowania	Faza regresji	11 – 14	
7.	Stadium artystycznego odrodzenia	Faza rysunku	Po 15 roku życia	

Zdaniem autora rysunek jest przejawem bogactwa wyobraźni i uzdolnień konstrukcyjnych.

W Polsce twórczością rysunkową zajął się Stefan Szuman, który wyszedł z założenia, że rysunek dziecka kształtuje się i rozwija na wzór modelu wewnętrznego. Graficznym jego wyrazem jest schemat rysunkowy. Stwierdził, że schemat dziecko buduje, tworzy dlatego, że ma inteligencję ludzką. Rozwój rysunkowy byłby nie do pomyślenia gdyby nie było rozwoju niezależnego w pewnej mierze od obrazu natury, to jest rozwoju od prostego do bardziej złożonego, od prymitywnych całości (schematów) do skomplikowanych, konkretnych, realistycznych form.”¹⁰ Rozróżnił trzy okresy twórczości rysunkowej dziecka:

Tabela 3

Okresy twórczości rysunkowej dziecka według Szumana

Lp.	Okres	Faza	Czas trwania	Cechy charakterystyczne utworów
1.	Okres bazgrot	Wstępne formowanie się schematu postaci	1,6 – 3,0	Zapełnianie płaszczyzny kropkami, kreskami, krzyżującymi się liniami krzywymi, próba zamknięcia koła.
2.	Okres schematyczny (ideoplastyka)	Głowonogi głowotułowia	3,0 – 4,0	Uprzedmiotowanie wypowiedzi plastycznych (postać ludzka, zwierzęca, środki lokomocji).

⁹ ibidem

¹⁰ B. Hornowski; „Badania nad rozwojem psychicznym dzieci i młodzieży”, Wrocław 1970

		Schematy uproszczone	5,0 – 7,0	Przekształcanie afektywne, symboliczne ujmowanie formy. ¹¹
		Schematy wzbogacone	7,0-12,0	
		Utworzenie się typu charakterystycznego		
3.	Okres typu poschematycznego	Faza realizmu wraźniowego	12,0 – 13,0	
		Faza realizmu intelektualnego	13,0 – 15,0	

Wszyscy autorzy zwracają uwagę na to, że rozwój zdolności rysunkowych jest uzależniony od pewnych struktur anatomiczno – fizjologicznych, Małe dziecko przede wszystkim rysuje to co wie, a nie to co widzi. Dopiero później pod wpływem rozwiniętych procesów poznawczych i coraz to bardziej narastającego krytycyzmu dziecko zaczyna pomijać w rysunku te cechy postaci ludzkiej, które sprawiają mu pewną trudność w rysowaniu.¹²

Od najmłodszych lat dziecko ma swój udział w tym, kim się staje i kim będzie. Wielu psychologów twierdzi, że dzieci są twórcze z samej swej natury, a postawa twórcza jest wśród dzieci powszechna. Wszystkie dzieci mają twórcze podejście do życia, a zadaniem dorosłych jest rozwijanie, inspirowanie, podsuwanie pomysłów. Powinniśmy umożliwić dziecku samodzielne próbowanie, eksperymentowanie, wyrażanie. Każde działanie w zakresie aktywności jednostki jest twórcze, o ile prowadzi do rezultatów nowych dla niej.”¹³

Dla dzieci w wieku przedszkolnym nie tyle istotny jest wynik ich aktywności, lecz sam proces tworzenia i czynności z nim związane. Niezbędnym warunkiem twórczej aktywności dziecka jest bogate i zróżnicowane środowisko materialne (materiały plastyczne, narzędzia, książki, instrumenty muzyczne), które umożliwia dziecku wybór narzędzi i innych przedmiotów do działania np. tworząc malowane obrazy ma ono do wyboru różnorodne formaty papieru, wiele farb, różne pędzle, tworząc muzykę korzysta z instrumentów muzycznych.¹⁴

Pracując z dziećmi w sposób otwarty, wyzwala się ich aktywność ruchową, literacką, muzyczną, plastyczną, teatralną, pozwala się im współuczestniczyć w odkrywaniu świata, czyni się je podmiotem wychowania a nie biernym przedmiotem.

Im bliższy i częstszy będzie kontakt dziecka z różnymi rodzajami sztuki, dostępnej jego rozumieniu i odczuciu, tym łatwiej będzie mu wyrazić własne przeżycia za pomocą kredek, pędzla lub słowa czy gestu. Wytwory sztuki, działając kształtem i dźwiękiem na uczucia i wyobraźnię dziecka, stają się bogatym źródłem jego inwencji twórczej¹⁵

¹¹ ibidem

¹² R. Fleck – Bangert; „O czym mówią rysunki dzieci”, Kielce 2001

¹³ M. Stasiakiewicz: „Twórcza aktywność dziecka jako czynnik rozwoju”, Życie szkoły, 1980 nr10

¹⁴ R. Gloton, C. Clero; „Twórcza aktywność dziecka”; Warszawa 1988

¹⁵ B. Stankiewicz; „Zabawy twórcze i widowiska lalkowe w wychowaniu przedszkolnym”, WSiP, Warszawa 1975.

Twórczość przyczynia się do rozwoju indywidualności, umożliwiając jednocześnie kontakt z bogactwem tworzywa, różnorodnością form i kształtów, wielością barw. Pobudzając tę aktywność, pozwalamy dziecku wszechstronnie się rozwijać. W procesie twórczym znajdują ujście pragnienia, fantastyczne marzenia, lęki, chęć mówienia o sobie. Przez towarzyszące procesowi twórczego działania ruchy, mimikę, gesty rozładowują się stany napięć psychicznych. uczy posługiwania się językiem „wizualnym”. Dzięki niemu jest możliwe przekształcenie Ekspresja plastyczna może pomóc w usuwaniu napięć i konfliktów psychicznych, przezwyciężyć frustrację czy też zapewnić radość i zadowolenie dziecku. ¹⁶

¹⁶ S. Popek ; „*Rozwój twórczości plastycznej dzieci i młodzieży*”, Warszawa 1985